

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki (toim.)

Oikeus, kirjastot ja kulttuuri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

www.lakimiesyhdistys.fi

© Suomalainen Lakimiesyhdistys, kirjoittajat sekä kuvaajat ja kuvaoikeuksien haltijat

Kannen taideteos Outi Leinonen: *Opus*, keramiikkaa, 1998

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen omistuksessa, julkaistu taiteilijan luvalla

Kuva: Jani Laukkanen

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN-L 0356-7222

ISSN 0356-7222

IBSN 978-951-855-379-6

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2019

Johdanto

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki

Oikeuskirjallisuus ja sen käyttö muutoksessa

1. Teoksen tausta ja tarkoitus

1.1. Muutostrendit

Mitä oikeuskirjallisuudelle oikein on tapahtumassa? Tätä kysymystä voi havahtua pohtimaan, kun kiinnittää huomiota digitalisaatioon sekä oikeustieteellisessä tutkimuksessa ja käytännön oikeuselämässä tapahtuviin työtapojen muutoksiin. Tutkijat julkaisevat lähinnä artikkeleita, usein englanninkielisissä kansainvälisissä julkaisuissa, jotka ovat suurelle lakimieskunnalle tuiki tuntemattomia. Yhä useammat väitöskirjat ovat englanninkielisiä ja väittelyhetkellä jo julkaistuista artikkeleista koostuvia artikkeliväitöskirjoja.¹ Oikeustieteelliset aikakausjulkaisut ovat tavallisesti parhaiten saatavilla sähköisesti. Käytännön lakimiesten työssä oikeuskirjallisuuden käyttö on vähäisempää kuin ennen. Monet käytännön lakimiehet työskentelevät niin kapeilla erityisaloilla, että oikeuskirjallisuutta ei ole, tai alan käytännöt ovat kirjallisuutta merkityksellisempiä.²

Oikeus on osa kulttuuria, ja kirjat ja kirjastot ovat oikeuskulttuurin ydintä.³ Myös suomalaisessa oikeuselämässä oikeuskirjallisuudella on ollut tärkeä merkitys jo vuosisatojen ajan.⁴

¹ Esimerkiksi vuonna 2018 Suomessa valmistui 25 oikeustieteellistä väitöskirjaa, joista 15 oli englanninkielisiä ja 5 artikkeliväitöskirjoja.

² Yhdysvalloissa kiivaan keskustelun aiheesta aloitti tuomari Harry Edwards 1990-luvun alussa. Edwardsin mukaan sekä amerikkalainen oikeustieteellinen tutkimus että opetus olivat vieraantuneet käytännön oikeuselämästä. Harry T. Edwards, *The Growing Disjunction between Legal Education and the Legal Profession*. Michigan Law Review (91) 1992, s. 34–78. Eriävänä näkökulmana ks. Richard A. Posner, *The Deprofessionalization of Legal Teaching and Scholarship*. Michigan Law Review (91) 1992, s. 1921–1928.

³ Koko länsimaisen oikeuden synty on yhteydessä kirjojen kirjoittamiseen. Varhaisin roomalainen oikeus oli uskonnollista ja suullista ja sen tavoite oli ylläpitää yhteisöllisiä perinteitä. Erityisesti 150-luvulta (eaa.) alkaen juristit alkoivat kuitenkin kirjoittaa kirjoja, joissa oli oikeutta luova elementti. Roomalainen oikeus alkoi eriytyä omalakisiksi järjestelmäkseen aikana, jolloin kirjat ja kirjastot yleensäkin kasvattivat merkitystään Roomassa. Aldo Schiavone, *The Invention of Law in the West*. Belknap Press of Harvard University Press 2012, s. 154–174.

⁴ Tärkein kokonaisuus pohjoismaisen oikeuskirjallisuuden kehityksestä on Lars Björnen massiivinen teossarja pohjoismaisen oikeustieteen historiasta. Lars Björne, *Den nordiska rättsvetenskapens historia: Del 1, Patrioter och institutioner: tiden före år 1815*. Institutet för rätthistorisk forskning 1995; *Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del 2, Brytningstiden: 1815–1870*. Institutet för rätthistorisk forskning 1998; *Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del 3, Den konstruktiva riktningen: 1871–1910*. Institutet för rätthistorisk forskning 2002; *Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del 4, Realism och skandinavisk realism: 1911–1950*. Institutet för rätthistorisk forskning 2007. Ks. myös Urpo Kangas, *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*. Werner Söderström lakitieto 1998.

Silti oikeuskirjallisuuden asema oikeuselämässä muuttuu aikojen saatossa.⁵ Viime vuosikymmeninä muutos on ollut poikkeuksellisen nopeaa.

Oikeuskirjallisuuden tuottamiseen ja käyttämiseen liittyviin muutoksiin on monia toisiinsa kietoutuvia syitä. Tässä teoksessa Juha Raitio tuo hyvin esille sen, että yliopistollinen tutkimusrahoitus ei kannusta tutkijoita käsikirjatuotantoon, kuten ei välttämättä akateemisen meritoitumisen mittaamisen tapakaan.⁶ Tiedemaailmassa puhutaan paljon niin sanotusta avoimesta julkaisemisesta, jolla tarkoitetaan julkaisujen saattamista maksutta yleisön saataville. Paine avoimeen julkaisemiseen tietenkin vähentää kaupallisten kustantajien intoa julkaista tieteellisiä tekstejä. Lisäksi digitalisaatio vaikuttaa varsinkin oikeuskirjallisuuden ammattikäytössä niin, että painettujen kirjojen myynti saattaa vähentyä. Lakimiesten erikoistuminen ja esimerkiksi yritystoiminnan kansainvälistyminen puolestaan vaikuttavat siihen, että käytännön lakimiehistä osa voi kokea, ettei oikeuskirjallisuus ole heille relevanttia.⁷ Viime vuosikymmenien normitulva on tietyillä säännellyillä aloilla vähentänyt oikeuskirjallisuuden merkitystä oikeuslähteenä.⁸ On vaikea arvioida sitä, vaikuttaako kaiken tämän lisäksi kirjojen lukemisen yleinen vähentyminen myös ammattikirjallisuuden vähäisempään käyttöön.⁹

Oikeustieteen historia on syytä suhteuttaa laajemminkin tieteen historiaan. Tässä suhteessa tärkeä suomalainen kokonaisuus on Päiviö Tommilan toimittama neliosainen Suomen tieteen historia. Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia: 1. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle. WSOY 2001; Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia. 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. WSOY 2000; Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia. 3. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet. WSOY 2000; Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia. 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien. WSOY 2002.

⁵ Oikeuskirjallisuuden luonne ja merkitys ovat selvästi yhteydessä poliittisen järjestelmän muutoksiin: demokratiassa oppineen oikeuden merkitys vähenee ja lainsäädännön kasvaa. Kirjallisuuden käyttöön ja saatavuuteen liittyvät kysymykset taas riippuvat kirjepainotaidon kehityksestä ja kirjojen massatuotannosta, joka alkoi 1800-luvulla. Erinomainen johdatus oikeuskirjallisuuden kehitykseen ja merkitykseen on Serge Dauchy – Georges Martyn – Anthony Musson – Heikki Pihlajamäki – Alain Wijffels (toim.), *The Formation and Transmission of Western Legal Culture: 150 Books that Made the Law in the Age of Printing*. Springer 2016, joka erittelee alaotsikkonsa mukaisesti 150 oikeutta koskevaa avaintutkimusta (säädöskokoelmat ja vastaavat on rajattu pois). Teoksessa on myös väljohdantoja, joissa luodaan yleiskuvaa eri aikakausien ominaispiirteistä.

⁶ Samaa on korostanut korkeimman oikeuden entinen presidentti, OTT Timo Esko. Presidentti Timo Eskon tervehdyspuheenvuoro Suomen Tuomariliiton XX Tuomaripäivässä 14.10.2016 (http://korkein oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/puheet_1/2016/presidenttitimo eskonpuhe suomentuomariliitonxx tuomaripavassa.html).

⁷ Hyvä yhteenveto juristiveto muutoksista ja edelleen ajankohtaisesta tarpeesta kouluttaa laaja-alaisia osaajia on Jukka Kekkonen, *Juridiikka epävarmuuden maailmassa*, teoksessa Jukka Kekkonen, Kekkosen kynästä. *Diagnoosi Suomesta*. Edita 2019, s. 129–134.

⁸ Myös oikeuselämän painopistemuutokset voivat vaikuttaa siihen, että kirjallisuuden ja käytännön välille syntyy juopa. Esimerkiksi yrityskauppavalvonta on nykyisessä kilpailuoikeuden harjoittamisessa keskeisessä asemassa, mutta suomalaisessa tutkimuksessa ja opetuksessa se on saanut melko vähän huomiota. Kirjallisuudessa ei ole myöskään ehditty riittävästi reagoida uusiin taloustieteellisiin menetelmiin, joita nykyisin hyödynnetään yrityskauppavalvonnessa. Ks. Riku Buri – Martina Castrén – Lauri Ojala: Yrityskaupan kilpailuvaikutusten arviointi tarjouskilpailumarkkinoilla – tarkastelussa YIT:n ja Lemminkäisen sulautuminen. *Defensor Legis* 2019/3, s. 373–391.

⁹ Suomalaisten vähentyneestä lukemisesta käytiin mediassa keskustelua loppukesästä ja alkusyksynä 2019. Ks. keskustelun avanneena puheenvuorona Kai Ekholm, *Kansakunta*, joka lakkasi lukemasta. *Helsingin Sanomat* 6.8.2019, s. A 5.

Kehitys heijastuu luonnollisesti myös oikeustieteellisiin kirjastoihin – olivatpa ne sitten julkisia tai yksityisiä. Julkisten kirjastojen on tietenkin pyrittävä vastaamaan oikeuskirjallisuuden käyttäjien muuttuviin tarpeisiin. Tämä merkitsee oikeuden kansainvälistymisen huomioon ottamista hankinnoissa, ja esimerkiksi digitaalisten aineistojen tarjoamista. Lakimiesten yksityiskirjastoissa muutostrendit voivat näkyä vielä voimakkaammin. Kun käytännön lakimiehet käyttävät aiempaa vähemmän ainakin painettua oikeuskirjallisuutta, ja kun sähköiset verkkokirjahyllyt ovat käytössä missä tahansa, lakimiesten koteihin ei luonnostaan kerry samanlaisia ammattikirjastoja kuin menneinä vuosikymmeninä.

Kehitys ei kuitenkaan ole niin suoraviivaista, että voitaisiin sanoa oikeuskirjallisuuden tuottamisen vain vähenevän. Kehityksessä on suorastaan ristiriitaisia piirteitä. Vuosittain julkaistaan yhä suuri määrä oikeustieteellisiä julkaisuja ja ammattikäyttöön tarkoitettuja käsikirjoja. Yhä on myös lakimiesammattajeja, joissa työskennellään melko perinteisin menetelmin niin, että lakimies operoi monella oikeudenalalla ja hankkii kulloinkin tarvitsemansa tiedot tarvittaessa oikeuskirjallisuudesta. Tällaisia ovat esimerkiksi pienten toimistojen asianajajat ja tuomioistuinjuristit.

1.2. Teoksen tavoitteet

Tällä teoksella on useita tarkoituksia. Teoksen ensisijaiset tarkoitusperät liittyvät oikeuskulttuuriin.¹⁰ Tärkeänä tavoitteena on ollut taltioida sitä, minkälaista oikeuskirjallisuuden käyttö ja omistaminen lakimieskunnan piirissä tällä hetkellä on.¹¹ Tätä varten teokseen on koottu lakimiesten omien kirjastojen kuvauksia. Samalla on kuitenkin ollut perusteltua kuvata menneisyyttä, koska näin muutostrendeistä on helpompi muodostaa käsitys. Monet omista kirjastoistaan teokseen kirjoittaneista ovat luonnollisesti kirjoittaneet myös siitä, miten heidän kirjakokoelmansa on kehittynyt ja miten juristin työskentely on muuttunut.

¹⁰ Oikeuskulttuurin käsitteestä ks. Jukka Kekkonen, Suomen oikeuskulttuurin suuren linjan jäljillä, teoksessa Jyri Inha (toim.), *Muutos ja jatkuvaus. Näköaloja oikeushistoriaan: Jukka Kekkonen juhla kirja 1953–12/10–2003*. Talentum 2003, s. 319–329.

¹¹ Historiantutkimuksessa kirjan historia on saanut kasvavaa huomiota viime vuosikymmeninä. Esimerkiksi valistuksen aikakautta koskevassa tutkimuksessa on valistusfilosofian merkittävimpien ajattelijoiden ideoiden ohella tutkittu laajasti kirjojen kustantamista, jakelua ja kysyntää. Englanninkielisessä maailmassa johtava tutkija on ollut Robert Darnton, joka löysi vuonna 1965 Neuchâtelin kaupungin julkisesta kirjastosta sveitsiläisen kustantamon kirjeenvaihtoa ja kirjanpitoaineistoa. Koska yritys sijaitsi Sveitsissä, oli se suurelta osin suojassa Ranskan valtion sensuurilta, ja kustansi tämän takia merkittävässä määrin valistusajan kirjallisuutta. Tämä aineisto on mahdollistanut huomion kiinnittämisen valistusajattelijoiden teosten kysyntään ja leviämiseen lukijoiden keskuudessa. Hyviä johdatuksia Darntonin tuotantoon ovat David A. Bell, *From Readers to Revolutionaries*. The New York Review of Books (June 27 – July 17, 2019), s. 66–67 sekä Darntonin haastattelu teoksessa Maria Lúcia G. Pallares-Burke, *The New History: Confessions and Conversations*. Polity Press 2002, s. 158–183. Yhdysvaltojen osalta erinomainen johdatus on Scott E. Casper (toim.), *Perspectives on American Book History: Artifacts and Commentary*. University of Massachusetts Press 2002. Nykyisin tutkimus on niin laajaa, että aiheelle on omistettu omia bibliografioita, kuten Springerin aiemmin julkaisema *Annual Bibliography of the History of the Printed Book and Libraries* ja sen työtä sähköisesti jatkava Brillin *Book History Online*.

Yksittäisten juristien näkökulmasta tämä näkyy hyvin esimerkiksi Pekka Vihervuoren ja Klaus Ilmosen persoonallisissa teksteissä. Molemmista artikkeleista näkyy, kuinka manuaalisista, painettuihin aineistoihin perustuvasta lakimiestyöskentelystä on vuosien saatossa siirrytty yhä digitaalisempaan työskentelytapaan.

Kun monissa artikkeleissa on kuvattu lähimenneisyyttä ja kun monilla bibliofilisiä taipumuksia osoittavista juristeista on kiinnostusta vanhempaan oikeuskirjallisuuteen, on teoksessa haluttu paneutua myös oikeudellisten yksityiskirjastojen historiaan. Näin on myös saatu yleisemmän kulttuuri- ja lakimieshistorian kannalta arvokasta tietoa oikeuskirjallisuudesta, sen käytöstä ja omistamisesta menneinä vuosisatoina.¹² Mia Korpiola on kirjoittanut elävästi 1700-luvun oikeuskirjallisuuden omistamisesta ja vaihdannasta huuto-kauppaluetteloiden perusteella, kun taas Marianne Vasara-Aaltonen on tutkinut vastaavin tavoin oikeuskirjallisuuden omistamista 1800-luvun Kuopiossa. Jyri Inhan kirjoitus K. J. Ståhlbergin kirjastosta kuvaa hyvin 1900-luvun alun tutkijan ja tuomarin kirjastoa.¹³

Oikeuskulttuurin taltioimisen ja lakimieshistorian kuvaamisen ohella teoksen tavoitteisiin kuuluu oikeudellisten julkisten kirjastojen historian tutkiminen. Julkisilla kirjastoilla on ollut ja on merkittävä vaikutus oikeudellisen tiedon omaksumiseen Suomessa. Julkisten kirjastojen tutkiminen on tärkeää myös siksi, että julkisten kirjastojen kehityksen kautta voidaan tehdä luotettavampia havaintoja esimerkiksi digitaalisten aineistojen vaikutuksesta kuin perehtymällä teemaan yksittäisten, väistämättä jossain määrin sattumanvaraisten, kirjastojen kuvaamisen kautta. Kaisa Sinikara on kirjoittanut oikeustieteellisistä kirjastopalve-

¹² Aihepiiriä koskevasta pohjoismaisesta tutkimuksesta ks. tähän kirjaan sisältyvien Mia Korpiolan ja Marianne Vasara-Aaltosen artikkeleiden kirjallisuusviitteet. Muusta kansainvälisestä tutkimuksesta ks. esimerkiksi M. H. Hoeflich, *Legal Publishing in Antebellum America*. Cambridge University Press 2010, jossa on eritelty muun muassa kirjojen myyntiä ja kirjakauppiaita sisällissotaa edeltäneen aikakauden Yhdysvalloissa; sekä Angela Fernandezin ja Markus Dubberin toimittama *Law Books in Action: Essays on the Anglo-American Legal Treatise*. Hart Publishing 2012.

¹³ Vertailevaa näkökulmaa suomalaisiin juristikirjastoihin voi hakea muita maita koskevista tutkimuksista. Skotlannissa Karen Baston on tutkinut merkittävän juristin, tuomarin ja intellektuellin Charles Areskinen kirjaston kehitystä ja sen suhdetta hänen oikeudelliseen ajatteluunsa ja juristin työhönsä. Karen Baston, *Charles Areskinen's Library: Lawyers and their Books at the Dawn of the Scottish Enlightenment*. Brill 2016. Laajasta yhdysvaltalaisesta lakimieskirjastoja koskevasta tutkimuksesta voi mainita muutaman teoksen. Wolf on tutkinut yhtä aikansa tärkeimmistä tieteellisten kirjojen kokoelmista: juristina toimineen James Loganin kirjastoa. Edwin Wolf, *The Library of James Logan of Philadelphia 1674–1751*. The Library Company of Philadelphia 1974. Bilder taas on luonut laajan katsauksen englantilaisen oikeuskirjallisuuden vaikutuksesta varhaisiin yhdysvaltalaisiin oikeusoppineisiin. Mary Sarah Bilder, *The Lost Lawyers: Early American Legal Literates and Transatlantic Legal Culture*. *Yale Journal of Law & the Humanities* (11) 1999, s. 47–117. Custer puolestaan on perehtynyt Etelävaltioiden oikeuskirjallisuuden ja kirjojen omistamisen erityispiirteisiin. Lawrence Custer, *William Cummings: A Colonial Lawyer and his Library*. *Journal of Southern Legal History* (3) 1994, s. 221–240. Bryson taas on tutkinut yksityiskohtaisesti siirtomaakauden Virginian oikeuselämän vaikuttajien jälkeen tehtyjä perukirjoja ja osoittanut, että englantilaisten lähteiden lisäksi muu eurooppalainen oikeuskirjallisuus oli laajasti edustettuna. William Hamilton Bryson, *Census of Law Books in Colonial Virginia*, s. xiii. University Press of Virginia 1978. Johnson on kartoittanut 1700-luvun amerikkalaista oikeuskulttuuria 22 juristin kirjaston avulla. Herbert A. Johnson, *Imported Eighteenth-Century Law Treatises in American Libraries, 1700–1799*. University of Tennessee Press 1978. Englannin osalta paras yksittäinen lähde, etenkin ajanjakson 1450–1650 osalta, on John Bakerin *Collected Papers on English Legal History*. Cambridge University Press 2013.

Ammattikirjallisuus oli näkyvästi läsnä K. J. Ståhlbergin kodissa Kulosaareissa Helsingissä. Kuva oletettavasti 1940- tai 1950-luvulta. Kuva: Foto-Työ C. Grünberg.

luista Helsingin yliopistossa 1900-luvun alusta 2000-luvun alkuun saakka. Erika Bergström puolestaan on kirjoittanut tähän teokseen Eduskunnan kirjaston oikeustieteellisistä koelmista ja sen toiminnasta. Juha Raitio kuvaa omassa tekstissään myös Kaisa-kirjaston viimeaikaista toimintaa.

Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin tunnustaa, että teoksella on myös kätketty tarkoituksensa, niin sanottu *hidden agenda*. Toivottavasti teos tukee oikeuskirjallisuuden ja sen tuottamisen sekä hankkimisen arvostusta osoittamalla, kuinka suuri merkitys ammattikirjallisuudella ja tutkimuksellisella kirjallisuudella on lakimieskunnalle. Monet juristit ovat koonneet itselleen huomattavia kirjastoja, ja monessa lakimiestyössä tutkijoiden kirjoittamat käsikirjat ovat suureksi hyödyksi. Tätä oikeuskirjallisuuden pragmaattista funktiota kuvaa hyvin tasavallan presidentti Sauli Niinistö teoksen toimittajille antamassaan haastattelussa, kun hän kertoo siitä, miten huojentavaa käytännön lakimiestyössä aikanaan oli löytää oikeuskirjallisuudesta tukea lainopillisten ongelmien ratkaisemiseen.

Nyt käsillä olevassa teoksessa tulee kauniisti esiin oikeustieteen kaksoiskansalaisuus ja oikeuskirjallisuuden merkitys siinä. Myös teoksen kirjoittaneet käytännön oikeuselä-mässä työskentelevät lakimiehet ovat väitelleet tohtoriksi, ja vastaavasti ammattitutkijoilla

on monia käytännön asiantuntijatehtäviä. Oikeuskirjallisuus luokin edelleen ammatillista identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta eri juristitehtävissä työskentelevien henkilöiden välille. Oikeuskirjallisuus on eräänlainen silta, jota pitkin informaatio tiedeyhteisöstä välittyy käytännön oikeuselämään.

2. Oikeuskirjallisuuden merkitys oikeuselämässä

Oikeuskirjallisuudella on useita tehtäviä oikeuselämässä, sillä oikeuden kehityksessä avainasemassa ovat historian kuluessa olleet tuomarit, lainsäätäjät ja professorit, Raoul van Caenegemin tunnetun teoksen otsikkoa mukaillaksemme.¹⁴ Ensimmäinen oikeuskirjallisuuden tehtävistä liittyy oikeudelliseen pedagogiikkaan ja oikeuden tradition siirtämiseen opiskelijoille. Toinen on esittää tulkintasuosituksia ja toimia itsekin oikeuslähteenä. Kolmas oikeuskirjallisuuden tehtävä on luoda oikeuteen systematiikkaa. Neljäs on toimia informaatiolähteenä muiden oikeuslähteiden sisällöstä. Viides liittyy tieteen edistykseen. Osa oikeuskirjallisuudesta on luonteeltaan tieteellistä, jolloin sitä arvioidaan tieteellisten mittapuiden mukaan. Historiallisesti keskeinen kuudes tehtävä on ollut välittää kansainvälisiä vaikutteita. Oikeusjärjestelmät eivät edes kansallisvaltioiden kaudella ole kehittyneet tyhjiössä, vaan siirrännäisillä ja vaikutteilla on ollut tärkeä rooli oikeuden kehityksessä.¹⁵ Muutama sana kustakin oikeuskirjallisuuden tehtävästä on paikallaan.

Oikeudellinen koulutus on pitkään tarkoittanut juuri oikeuskirjallisuuden lukemista. Roomalaisen Pomponiuksen mukaan valtakunnassa toimi jo varhain Sabinuksen ja Proculuksen oikeuskoulut, joissa opiskeltiin retoriikkaa ja oikeutta.¹⁶ Myöhemmin osaksi antiikin Rooman juristikoulutusta tuli säädösten opiskelun ohella auktoriteeteiksi kohonneiden juristien kannanottojen tuntemus. Antiikin loppuaikoina oikeuskouluja toimi Rooman lisäksi Beirutissa ja Konstantinopolissa.¹⁷ Systemaattisempi oikeudellinen koulutus jatkui lännessä 1100-luvulla, jolloin muun muassa Italiassa, Ranskassa ja Englannissa sekä Reininmaalla alettiin tutkia ja opettaa roomalaista ja kanonista oikeutta. Tämän seurauksena syntyi myös 1250-luvulle tultaessa lakimiesten ammattikunta.¹⁸

¹⁴ Raoul van Caenegem, *Judges, Legislators and Professors: Chapters in European Legal History*. Cambridge University Press 1987.

¹⁵ Hyvä yhteenvedo aihepiiristä on Michele Graziadei, *Comparative Law as the Study of Transplants and Receptions*, teoksessa Mathias Reimann – Reinhard Zimmermann (toim.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford University Press 2006, s. 441–475.

¹⁶ Pomponiusta koskevien lähteiden ongelmallisuudesta ks. kuitenkin Dieter Nörr, *Pomponius oder "Zum Geschichtsverständnis der römischen Juristen"*. *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* (2.15) 1976, s. 497–604.

¹⁷ Helposti lähestyttävä ja käyttökelpoinen yleisesitys roomalaisen oikeuden kehityksestä on edelleen Fritz Schulz, *History of Roman Legal Science*. Oxford, at the Clarendon Press 1946.

¹⁸ James A. Brundage, *The Medieval Origins of the Legal Profession*. The University of Chicago Press 2008, s. 466–487.

Jo yli 2000 vuoden ajan juristikoulutuksen ytimenä on siten säilynyt oppineeseen oikeuskirjallisuuteen perehtyminen. Tältä osin nykypäivän suomalainen juristikoulutus ja jatkokoulutus jatkavat pitkää perinnettä. Samalla oikeustieteen kritiikki on usein kohdistunut oikeuskirjallisuuden ja juristikoulutuksen luonteeseen. Esimerkiksi oikeusrealistit vaativat käsitelainopillisen ja formalistisen oikeustieteen korvaamista yhteiskuntatieteitä ja reaalisia argumentteja hyödyntävällä kirjallisuudella. Oikeusrealismin vahva vaikutus näkyy edelleen, kun vertaa esimerkiksi amerikkalaista ”Cases and Materials” -oppikirjaperinnettä, josta Klaus Ilmonen kirjoittaa tässä teoksessa, perinteiseen suomalaiseen systemaattiseen oikeuskirjallisuuteen.¹⁹ Amerikkalaiseen oppikirjaan on usein sisällytetty tekstikatkelmia yhteiskuntatieteistä, kaunokirjallisuudesta sekä journalistiikasta, kun taas eurooppalainen ja suomalainen oppikirja tähtää yleensä tietyn oikeudenalan peruskäsitteiden ja -periaatteiden avaamiseen lukijalle.²⁰ Viime vuosina myös Suomessa on keskusteltu ajoittain kärkeästäkin perinteisen kansallisen lainopillisen tutkimuksen ja kansainväliselle tiedeyhteisölle suunnatun tutkimuksen suhteesta muun muassa tutkimusrahoituksen kohdentamisessa.²¹

Oikeustiede toimii myös oikeuslähteenä.²² Sillä on siten kaksoiskansalaisuus yhtäältä teollisenä ja toisaalta oikeudellisenä käytäntönä.²³ Demokraattisen oikeusvaltion aikana oikeustieteen merkitys oikeuslähteenä on vähäisempi kuin antiikin Roomassa tai vaikkapa vielä 1800-luvun Saksassa. Suomessa oikeustiede on perinteisesti luettu sallittuihin oikeuslähteisiin.²⁴ Tämä ei kuitenkaan anna riittävää kuvaa oikeustieteen merkityksestä, kuten Sakari Melander tässä teoksessa korostaa. Juristit tulkitsevat muita oikeuslähteitä oppimiensa käsitteiden ja periaatteiden muodostaman linssin läpi, ja tuo viitekehys on oikeustieteen, ei lainsäätäjän, luoma.

Samalla on tärkeää korostaa oikeustieteen oikeuslähdeaseman historiallisesti vaihtelevaa roolia.²⁵ Voi olla, että oikeustieteen merkitys on – ainakin osalle juristikuntaa – vähenemäs-

¹⁹ Lainopillisen kirjallisuuden merkitys on vähentynyt Yhdysvalloissa, mutta vielä 1800-luvulla laajat, saksalaistyyppiset systemaattiset tutkimukset olivat amerikkalaisen oikeustieteen keskeinen julkaisumuoto. A. W.B. Simpson, *The Rise and Fall of the Legal Treatise: Legal Principles and the Forms of Legal Literature*. University of Chicago Law Review (48) 3/1981, s. 632–679.

²⁰ Yhtenä amerikkalaisen oikeuskirjallisuuden erityispiirteinä voi myös mainita opiskelijoiden toimittamien law review -julkaisujen keskeisen merkityksen. Niiden kehityksestä ks. Michael I. Swygert & Jon W. Bruce, *The Historical Origins, Founding, and Early Development of Student-Edited Law Reviews*. Hastings Law Journal (36) 5/1985, s. 739–791.

²¹ Tärkeä puheenvuoro on Panu Minkkinen, *Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus: suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä?* Lakimies 115 (2017): 7–8, s. 908–923.

²² Hannu Tolonen on korostanut, että oikeustieteellä on oma rationaalisuushanteensa, joka korostaa systemaattisuutta: oikeustiede artikuloi systemaattisista näkökohdista käsin periaatteita ja sääntöjä. Hannu Tolonen, *Oikeuslähdeoppi*. WSOY 2003, s. 133–134.

²³ Kaarlo Tuori, *Oikeuden ratio ja voluntas*. WSOY 2007, s. 18 ja laajasti.

²⁴ Kiinnostavia reflektioita suomalaisesta oikeuslähdeopista on elämäntyönsä pohjalta esittänyt Aulis Aarnio teoksessaan *Oikeutta etsimässä*. Erään matkan kuvaus. Talentum 2014, s. 209–265.

²⁵ Klassinen kokonaisesitys eurooppalaisesta oikeuskirjallisuudesta on Franz Wieacker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter Berücksichtigung der deutschen Entwicklung*. Vandenhoeck & Ruprecht, 1967. Alaotsikos-

sä. Kansainvälisen liike-elämän juridiikassa käsitteet ja periaatteet ovat kehittyneet oikeus- ja sopimuskäytännössä. Osa sääntelystä muuttuu niin nopeasti, että ajantasaista oikeuskirjallisuutta voi olla niukasti saatavilla. Juristin työ on saattanut muuttua kiireisemmäksi, jolloin aikaa oikeudellisten monografioiden lukemiseen ei tunnu riittävän. Osa käytännön juristeista voi myös kokea teoreettisemman lainopin vaikeasti lähestyttäväksi. Yhä suurempi osa tutkijoista julkaisee kansainvälisillä foorumeilla, jotka ovat yleensä kaukana suomalaisen käytännön lakimiehen arjesta. Toisaalta oikeustieteen merkitys on saattanut jopa kasvaa lainsäädännön reunaehtojen asettajana aktiivisen perus- ja ihmisoikeudellisen tutkimuksen ja tutkijoiden muun asiantuntijatoiminnan seurauksena.

Oikeuskirjallisuus on aivan keskeisessä asemassa systematiikan luomisessa. Tältä osin on hyvä palauttaa mieleen erottelu oikeusjärjestyksen ja -järjestelmän välillä. Siinä missä ensimmäinen on poliittisen toiminnan tuloksena syntynyt valtajärjestys, on jälkimmäinen kognitiivisen työn tulos, jossa poliittisina kompromisseina eri aikoina syntyneet säädökset ja vaihteleva oikeuskäytäntö pyritään järjestämään eheäksi kokonaisuudeksi oikeudenaloineen ja niiden yleisine oppeineen.²⁶ Oikeusjärjestys korostaa siis oikeuden voluntasta, poliittista tahtoa, kun taas oikeusjärjestelmä heijastaa oikeuden ratiota, sen järkeä ja traditiota.²⁷ Systematiikan merkityskin näyttää olevan murroksessa. Viime vuosina on alkanut eriytyä viestintä-, urheilu- ja muotioikeuden tapaisia aloja, joissa jäsennysperusteena on pikemminkin yhteiskuntalohko tai elämänala, eivät välttämättä selkeät yleiset opit.²⁸ Tutkimuskohteiden eriytyminen, sääntelytulva ja juristien ammatillinen erikoistuminen tekevätkin koko oikeusjärjestelmän tasaisen systematiikan ylläpitämisen hankalaksi.

Informaatiolähteenä oikeuskirjallisuudella on tärkeä merkitys. Yhdysvaltojen presidentti Thomas Jefferson huomautti 1700-luvulla, että ”juristi ilman kirjoja on kuin työmies ilman työkaluja”.²⁹ Oikeustapauskommentit ja -kokoelmat, kirja-arvostelut, artikkelit uudesta lainsäädännöstä ja sen yhteydessä esiin nousseista tulkintaongelmista, monografiat ja systemaattiset yleisesitykset sekä oppikirjat antavat kaikki tietoa eri oikeuslähteistä ja niiden sisällöstä sekä mahdollisista tulkintaongelmista. Tältäkin osin normitulva tosin vaikeuttaa kokonaisuuksien hallintaa, mitä osaltaan kuvastaa oikeusinformatiikan kasvanut merkitys opetuksessa ja tutkimuksessa.

taan huolimatta teos ei ole eurooppalaisen yksityisoikeuden historia, vaan pikemminkin eurooppalaisen oikeustieteen ja -kirjallisuuden historian kuvaus. Teoksen suurimpana yksittäisenä puutteena voi nykypäivästä tarkasteltuna pitää kanonisen oikeuden sivuuttamista. Siihen hyvä johdatus on James A. Brundage, *Medieval Canon Law*. Longman 1995.

²⁶ Erottelu, joka ei ole ongelmaton, palautuu Suomessa Otto Brusiiniin. Otto Brusiin, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. *Suomalainen Lakimiesten Yhdistys* 1938, s. 195.

²⁷ Kaarlo Tuori, Oikeuden ratio ja voluntas. *WSOY* 2007, s. 97–98.

²⁸ Kaarlo Tuori, Oikeudenalajaotus – strategista valtapeliä ja normatiivista argumentaatiota. *Lakimies* 2004/7–8, s. 1196–1224.

²⁹ Thomas Jefferson Thomas Turpinille 5.2.1769, teoksessa Julian P. Boyd (toim.), *The Papers of Thomas Jefferson*. Volume 1: January 1760 to December 1776. Princeton University Press 1950, s. 24.

Oikeustiede on myös tiedettä, jolloin sitä ei verrata niinkään muihin oikeuselämän toimintoihin, vaan muihin tieteenaloihin, kuten yhteiskuntatieteisiin. Keskustelu oikeustieteen tieteellisyydestä on toki klassinen kysymys, josta Suomessakin on tehty kokonaisiasia monografioita.³⁰ Tieteellisenä käytäntönä oikeuskirjallisuuden mittapuuna ei ole sen oikeuslähdeopillinen paino, vaan tieteelliset kriteerit, kuten kysymyksenasettelun hedelmällisyys, tutkimuksen luovuus, argumentaation eheys ja lähdekirjallisuuden käyttö. Toki korkeatasoinen tieteellinen tutkimus on usein myös lainoppina luotettavaa ja voi siksi saada oikeuslähdeopillisesti suurtakin arvoa. Koska tieteelliset laatukriteerit eivät ole oikeudenalasisidonnaisia, voi oikeustieteilijä saada suurimmat vaikutteet muusta kuin oman alansa tutkimuksesta. Esimerkiksi Matti Tolvanen korostaa omassa kirjoituksessaan oikeusteoreetikko Alf Rossin vaikutusta omaan työhönsä, kun taas Juha Häyhä mainitsee esikuvinaan kaksi oikeushistoriallisesti ja -teoreettisesti painottuvaa työtä: Patrick Atiyahin teoksen *The Rise and Fall of Freedom of Contract* ja Markku Helinin väitöskirjan *Lainoppi ja metafysiikka*.³¹

Oikeustiede on maineestaan huolimatta aina ollut kansainvälistä. Oikeuskirjallisuuden tärkeä tehtävä onkin ollut levittää eri oikeusjärjestyksissä syntyneitä ideoita muihin oikeusjärjestyksiin.³² Esimerkiksi keskiajan *ius commune* oli hyvin kansainvälinen ilmiö, joka täydensi (ja saattoi jopa syrjäyttää) paikallista säädännäis- ja tapaoikeutta.³³ Myös oikeudellinen humanismi, *usus modernus pandectarum*, valistuksen oikeusajattelu, 1800-luvun historiallinen koulu ja toisen maailmansodan jälkeinen amerikkalainen oikeustiede ovat esimerkkejä oikeuskirjallisuuden rajat ylittävästä vaikutuksesta.³⁴ Tältä osin suuri muutos viime vuosikymmeninä on ollut englanninkielisen kirjallisuuden korostunut merkitys esimerkiksi saksalaisen kustannuksella, mitä Matti Tolvanen kirjoituksessaan pitää valitettavana muun muassa rikosoikeudellisen ajattelun kehityksen kannalta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että oikeuskirjallisuus on monella tapaa keskeinen osa oikeuskulttuuria. Oikeuskulttuurin määrittely ei sinänsä ole helppoa, ja käsitteen soveltamisalasta ja jopa käyttökelpoisuudesta on kiistelty vuosikymmeniä.³⁵ Tämän kirjan tarpeisiin

³⁰ Hyvä yhteenvedo suomalaisista metodikeskusteluista on Kaarlo Tuori, *Oikeustiede* 2000, teoksessa Kaarlo Tuori, Foucault'n oikeus. Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimuksesta. WSOY 2002, s. 151–164. Ks. myös Jaakko Husa, *Julkisoikeudellinen tutkimus*. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta. Finn-publishers Oy 1995.

³¹ Eri oikeustieteilijöiden vaikutusta suomalaisiin oikeustutkijoihin on tutkittu myös systemaattisemmin. Ks. esimerkiksi Anne Alvesalo – Päivi Honkatukia – Janne Kivivuori – Sakari Melander, *Oikeuden nykytutkijoihin eniten vaikuttaneet henkilöt 2010*. Oikeus (39) 2010, s. 269–277; ja Anne Alvesalo – Janne Kivivuori – Mikael Koillinen, *Oikeuden nykytutkijoihin eniten vaikuttaneet henkilöt*. Oikeus (32) 2003, s. 163–169.

³² Vertailevan oikeustieteen klassikkona katso Alan Watson, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law*. 2 Revised edition. University of Georgia Press 1993.

³³ Keskiaikainen lainvalintajärjestelmä oli tosin monimutkainen kokonaisuus ja alueelliset erot olivat suuria. Selkeä johdatus aiheeseen on James Q. Whitman, *The Legacy of Roman Law in the German Romantic Era: Historical Vision and Legal Change*. Princeton University Press 1990, s. 5–14.

³⁴ Yhteenvetona ks. Ugo Mattei, *Why the Wind Changed: Intellectual Leadership in Western Law*. *American Journal of Comparative Law* (42) 1994, s. 195–218.

³⁵ Hyvinä yhteenvetona eri näkökulmista ks. Roger Cotterrell, *Comparative Law and Legal Culture*, teoksessa

riittää kuitenkin muutama kirjallisuudessa esitelty näkökulma. Lawrence Friedman on erottellut juristien sisäisen, ammatillisen oikeuskulttuurin ja maallikoiden ulkoisen oikeuskulttuurin.³⁶ Suomessa Jukka Kekkonen on painottanut oikeuskulttuurin pysyvyyttä, toistuvuutta, jatkuvuutta ja hidasliikkeisyyttä.³⁷ Kaarlo Tuori on korostanut oikeuskulttuuria oikeuden muistina, joka ”kantaa oikeuden menneisyyttä”.³⁸ Tuorin mukaan oikeuskulttuurin keskeinen ydin ovat eri oikeudenalojen yleiset opit.³⁹

Näiden näkökultmien valossa oikeudellisia kirjastoja – ovat ne sitten julkisia tai yksityisiä – voidaan kuvata oikeuskulttuurin fyysisenä ilmenemismuotona. Antiikista periytyneistä käsikirjoituksista uusimpiin oikeustieteellisiin monografioihin juuri kirjat ja kirjastot toimivat oikeuden muistina, kantavat sen menneisyyttä ja ylläpitävät erityisesti juristien sisäistä oikeuskulttuuria. Konkreettinen esimerkki tästä ovat tässäkin teoksessa kuvatut su-kupolvelta toiselle periytyvät juristikirjastot, joiden mukana oikeuden yleiset opit siirtyvät eteenpäin uusille juristikupolville. Totalitaristisiin järjestelmiin ja sodankäyntiin taas kuuluu lähes aina kirjastojen tuhoaminen, kirjaroviot ja oppineiden vainot juuri tästä syystä: uuden valtajärjestelmän tiellä koetaan olevan vanha oikeuskulttuuri, joka muistaa oikeusvaltion, yhdenvertaisuuden, yksilöiden oikeudet ja lainalaisuusperiaatteen.⁴⁰

3. Oikeuskirjallisuuden hankinta ja lainaaminen

3.1. Julkiset oikeustieteelliset kirjastot

Julkisilla kirjastoilla on luonnollisesti keskeinen merkitys oikeuskirjallisuuden käytön kannalta etenkin, kun kyse on oikeustieteen opiskelijoiden tai tutkijoiden tarpeiden täyttämisestä.⁴¹ Opiskelijat tarvitsevat ajantasaista kurssikirjallisuutta kaikilta eri oikeudenaloilta, eikä Suomessa mitenkään voida ajatella, että opiskelijat hankkisivat itselleen kaiken tarvit-

Mathias Reimann – Reinhard Zimmermann (toim.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford University Press 2006, s. 709–737.

³⁶ Lawrence M. Friedman, *The Legal System: A Social Science Perspective*. Russell Sage Foundation 1975.

³⁷ Ks. Jukka Kekkonen, Suomen oikeuskulttuurin suuri linja 1898–1998, s. 6, teoksessa Suomen oikeuskulttuurin suuri linja. Suomalainen Lakimiesyhdistys 100 vuotta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998, s. VIII–183.

³⁸ Kaarlo Tuori, Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto 2000, s. 180.

³⁹ Ibid., s. 187–202.

⁴⁰ Samuel Johnson kirjoitti jo vuonna 1758, että ”[a]mong the calamities of war, may be justly numbered the diminution of the love of truth, by the falsehoods which interest dictates, and credulity encourages.” Arthur Murphy (toim.), *The Works of Samuel Johnson, LL. D.: With an Essay on his Life and Genius*. George Dearborn 1837, s. 385.

⁴¹ Kirjastojen kehityksestä yleisesti ks. Fred Lerner, *Story of Libraries: From the Invention of Writing to the Computer Age*. 2nd Edition. Bloomsbury Academic 2001. Suomen tieteen kehitykselle keskeisen Helsingin yliopiston kirjaston (nykyinen Kansalliskirjasto) nopeasta kehityksestä 1900-luvulla ks. Matti Klinge – Rainer Knapas – Anto Leikola – John Strömberg, *Helsingin yliopisto 1917–1990*. Otava 1990, s. 512–517. Kansalliskirjaston viime vuosien kehityksestä, ks. Kati Winterhalter, *Kansalliskirjasto. Huomioita ajasta, pinnasta ja tilasta*. Kansalliskirjaston julkaisuja, 82. Otavan Kirjapaino 2016.

tavan kirjallisuuden. Tutkijat puolestaan tarvitsevat omalta erityisalaltaan kaiken kotimaisen kirjallisuuden ja suuren määrän ulkomaista kirjallisuutta. Vaikka tutkijat hankkivat usein runsaasti kirjallisuutta itselleenkin, julkisilla kirjastoilla on silti tutkijoille suuri arvo. Käytännön oikeuselämässä toimivat lakimiehet eivät sen sijaan yleensä käytä ammatillisissa yhteyksissä julkisten kirjastojen palveluja, vaikka poikkeuksia tietysti on. Useimpien lakimiesten työpaikoilla on työssä tarvittava oikeuskirjallisuus tai käyttöoikeus sähköisen oikeuskirjallisuuden palveluihin.

Teos sisältää kiinnostavia artikkeleita muutamista maamme tärkeimmistä julkisista oikeustieteellisistä kirjastoista. Kaisa Sinikara valaisee artikkelissaan Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan seminaarikirjaston kehitystä. Seminaarikirjastosta kehkeytyi sittemmin oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto, josta yhdessä eräiden muiden kirjastojen kanssa on syntynyt 2000-luvulla Kaisa-kirjasto. Eduskunnan kirjasto, jota Erika Bergström kuvaa artikkelissaan, puolestaan on kokoelmaltaan laajin oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen kirjasto.

Oikeustieteellisten kirjastojen historian tunteminen on hyväksi, koska kirjastojen historia heijastaa myös oikeustieteen opiskelun ja tutkimuksen historiaa.⁴² Kirjastoissa tapahtuneet muutokset ovat usein sidoksissa oikeustieteen kehitykseen. Toki myös teknologian ja yhteiskunnan yleisempi kehittyminen, kuten esimerkiksi kielipolitiikka, näkyy kirjastolaitoksessa.⁴³

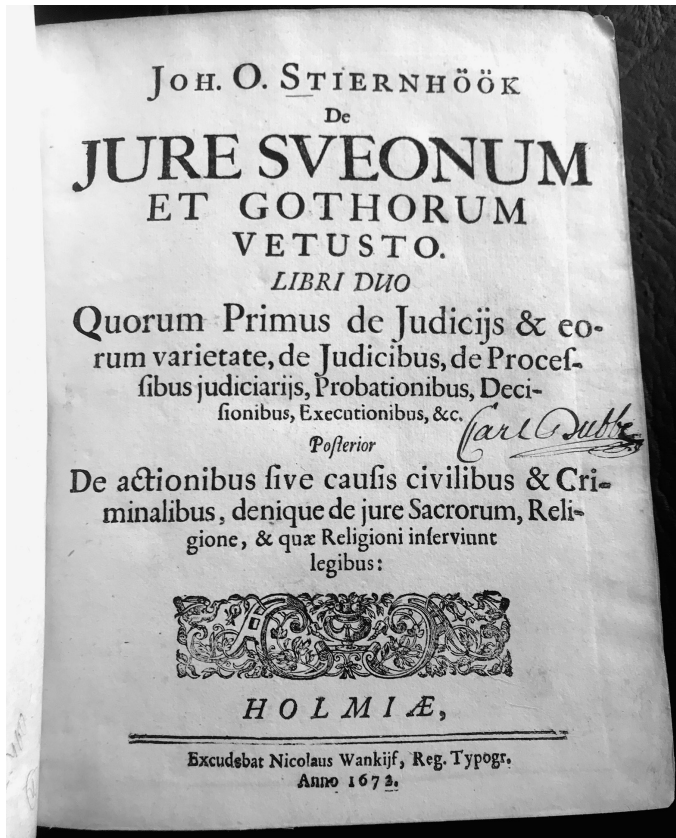
Oikeustieteellisistä kirjakokoelmista ei Suomessa voitane puhua ennen 1600-lukua.⁴⁴ Vasta 1600-luvulla tapahtunut Turun akatemian ja hovioikeuksien perustaminen kerrytti oikeustieteellistä kirjallisuutta nykyiseen Suomeen. Tämä vuosisata on oikeustieteen kannalta merkityksellinen siitäkin syystä, että Ruotsi-Suomessa ei käytännössä harjoitettu oikeustiedettä aiemmin.⁴⁵

⁴² Sekä julkisten että yksityisten oikeudellisten kirjastojen kehityksestä on tehty jonkin verran historiallista tutkimusta viime vuosina. Ks. esim. Mia Korpiola (toim.), *Legal Literacy in Premodern European Societies*. Palgrave Macmillan 2019, jossa käsitellään varhaismodernia Ruotsia, Englantia ja Ranskaa ja joka sisältää myös erinomaisia kirjallisuusluetteloita aihepiiristä tehdystä tutkimuksesta. Oikeuskirjallisuuden roolia 1700-luvun jälkipuoliskon helsinkiläisille kauppiaille on tutkinut Hakapää. Jyrki Hakapää, *From Popular Law Books to Rarities of Economics. Merchants' Professional Literature in the Latter Half of the 1700s in Helsinki*. Teoksessa Cecilia af Forselles & Tuija Laine (toim.), *The Emergence of Finnish Book and Reading Culture in the 1700s*. Finnish Literature Society 2011, s. 55–69.

⁴³ Kirjastolaitoksen kehityksestä puhuttaessa ei tule unohtaa luostarien tärkeää historiallista merkitystä kirjojen kokoamispaikkana. Ks. James P. Carley – C.G.C. Tite (toim.), *Books and Collectors 1200–1700: Essays Presented to Andrew Watson*. British Library 1997.

⁴⁴ On kuitenkin syytä muistaa, että myös Skandinaviassa keskeisessä asemassa oikeuselämässä oli keskiajalta lähtien katolinen kirkko, joka välitti kansainvälisiä vaikutteita pohjoiseen. Mia Korpiola, *High and Late Medieval Scandinavia: Codified Vernacular Law and Learned Legal Influences*, s. 399–402, teoksessa Heikki Pihlajamäki – Markus D. Dubber – Mark Godfrey (toim.), *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford University Press 2018, s. 378–403. Kanonisen oikeuskirjallisuuden kokoelmista keskiajan Ruotsissa ks. Mia Korpiola, *Literary Legacies and Canonical Book Collections: Possession of Canon Law Books in Medieval Sweden*, teoksessa Helle Vogt – Mia Munster-Swendsen (toim.), *Law and Learning in the Middle Ages: Proceedings of the Second Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2005*. DJØF 2006, s. 79–103.

⁴⁵ Myös asianajajalaitos alkoi kehittyä 1600-luvulla. Pia Letto-Vanamo, *Suomalaisen asianajajalaitoksen synty ja varhaiskehitys: oikeushistoriallinen tutkimus*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1989.

Johan Olofsson Dalekarlus (aateloituna Stiernhöök) julkaisi ensimmäisen kokonaisesityksen Ruotsin oikeushistoriasta vuonna 1672. Teos on edelleen lukemisen arvoinen tutkimus, jossa ensimmäistä kertaa irtauduttiin aiemmin vallinneesta pääasiassa mielikuvitukseen perustu-
neesta historiankuvauksesta. Vanhoissa teoksissa olevat nimikirjoitukset, kuten tässä nimiö-
sivulla, ovat kulttuurihistoriallisesti tärkeitä.

Ruotsi-Suomen oikeustieteessä 1700-luku oli oikeuskirjallisuuden kannalta tärkeä. Uuden yleisvaltakunnallisen niin sanotun vuoden 1734 lain säätämisen lisäksi tuolla vuosisadalla tuotettiin huomattavasti enemmän oikeuskirjallisuutta kuin aiemmin. Erityisen tuottelias oli David Nehrman (aateloituna Ehrenstähle), joka julkaisi monia laajasti käytettyjä, latinan asemesta ruotsiksi kirjoitettuja, tutkimuksia.⁴⁶ Nykyisen Suomen alueen oikeudellisista kir-
jastoista tuona aikana merkittävin oli Turun akatemian kirjasto. Silti 1700-luku oli jo oikeus-
kirjallisuuden leviämisen vireää aikaa. Mia Korpiolan kirjoituksessa näkyy hyvin se, kuinka
juridiikan kanssa tekemisissä olleet yksityishenkilöt kävivät kauppaa alan kirjoilla.

⁴⁶ Ks. Lars Björne, Den nordiska rättsvetenskapens historia: Del 1, Patrioter och institutionalister: tiden före år 1815. Institutet för rättshistorisk forskning 1995, s. 72–80.

Kotimaisessa oikeustieteen historiassa 1800-lukua on pidetty oikeustieteen ammatillistumisen ja tieteellistymisen vuosisatana. Oikeustieteellisten kirjastojen historian kannalta vuosisadan merkittävin tapahtuma on kuitenkin Turun palo vuonna 1827. Tällöin liekkien nielemäksi joutui oman aikansa mittapuilla valtava yliopiston kirjaston 35 000–40 000 niiteen kokoelma, johon kuului paljon oikeuskirjallisuutta.⁴⁷ Toisaalta palo joudutti yliopiston siirtoa Helsinkiin ja on sikäli myös uuden kirjaston synnyn kannalta tärkeä tapahtuma. Palolta välttyi Matthias Caloniuksen kirjasto, joka oli jo ostettu valtiolle ja siirretty vuosi ennen Turun paloa Helsinkiin. Tämä kokoelma on nyt Kansalliskirjastossa erillisenä kokoelmana.⁴⁸ Oikeustieteellisten kirjastojen kannalta 1800-luku on tähdellinen myös siksi, että eduskunnan kirjasto perustettiin säätyvaltiopäivien aikaan vuonna 1872. Opiskelijoille taroitettu yleinen ylioppilaskirjasto oli perustettu jo vuonna 1858.

Kaiken kaikkiaan julkisilla oikeustieteellisillä kirjastoilla on jo vuosisatojen ajan ollut ratkaiseva rooli oikeustieteen opiskelussa ja tutkimuksessa.⁴⁹ Kirjastojen arvo ei kuitenkaan ole pelkästään kirjojen lainaamisesta ja lukemisesta. Kirjastoilla on myös ollut tärkeä merkitys sosiaalisen kanssakäymisen kannalta.⁵⁰ Opiskelijat ja tutkijat ovat tutustuneet toisiinsa lukusaleissa ja taukotiloissa. Digitalisaatio ja aineistojen etäkäyttö saattavat hyvinkin vähentää tällaista kirjaston sosiaalista hyötyä.

3.2. Yksityiskirjastot

3.2.1. Lakimiesten yksityiskirjastot ja niiden muuttuminen

Tämän teoksen keskeisiä tavoitteita on dokumentoida myös lakimiesten yksityisomistuksessa olevaan oikeuskirjallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Yksityiset kirjastot jäävät kirjastolaitosta tai tutkimustyötä koskevassa keskustelussa turhan vähäiselle huomiolle, vaikka niillä on esimerkiksi tutkimustyössä suuri merkitys. Yksityiskirjastoilla on myös huomatta-

⁴⁷ Ks. esim. Ivar A. Heikel, Helsingin yliopisto 1640–1940. Otava 1940, s. 383–388 ja Rainer Knapas, Tiedon valtakunnassa. Helsingin yliopiston kirjasto – Kansalliskirjasto 1640–2010. SKS 2012, s. 87–89. Palossa tuhoutui myös Turun hovioikeuden arkisto.

⁴⁸ Naimattomana kuolleen Caloniuksen jälkeen hänen kokoelmansa siirtyi ensin Helsingin yleisen kirjaston pääkokoelmaksi ja sittemmin Helsingin yliopistolle. Matti Klinge, Professoreita. Otava 1990, s. 95. Ks. myös J. K. Danielson-Kalmari, Kirjasto-oloja 1820-luvulla. 1. Mattias Caloniuksen kirjasto. Historiallinen aikakauskirja 1916, s. 49–58; sekä Aulis Aarnio: Suomen oikeustieteen isä, teoksessa Muistiin painettua. Kansalliskirjaston kulttuuritaiteita. Otava 2004, s. 163–165.

⁴⁹ On muistettava, että myös ulkomaiset kirjastot ovat olleet tärkeitä. Esimerkiksi ruotsalaisia opiskelijoita lähti Pariisiin yliopistoon viimeistään 1225. Marianne Vasara-Aaltonen, Learning for the Legal Profession: Swedish Jurists' Study Journeys ca. 1630–1800. Unigrafia 2017, s. 49.

⁵⁰ Kirjastojen merkitys tulee hyvin esille myös Fiammetta Sabban tutkimuksessa *Viaggi tra i libri. Le biblioteche italiane nella letteratura del Grand Tour*. Fabrizio Serra 2018, joka on laaja-alainen katsaus siihen, miten kansainväliset lukijat ovat historian saatossa hyödyntäneet italialaisia kirjastoja osana perinteistä intellektuellien kiertomatkaa.

va kulttuuri- ja henkilöhistoriallinen arvo.⁵¹ Kirjasto kertoo omistajastaan paljon.

Käytännön juristien oikeudelliset kirjastot kuvaavat usein kiinnostavasti juristin erikoistumista ja sitä, mitkä teokset ovat keskeisiä tämän työn kannalta. Erityisen antoisaa yksittäisten juristien kirjastoihin perehtyminen voi kuitenkin olla, kun kyse on oikeustieteen tutkijoiden kirjastoista. Tutkijan kirjastoon tutustuminen auttaa ymmärtämään, mistä tutkija on saanut inspiraatiota ja mitkä teemat häntä ovat eri aikoina kiinnostaneet.⁵² Parhaassa tapauksessa kirjoissa on tutkijan omia merkintöjä tai vaikkapa omistuskirjoituksia, jotka voivat kuvata yliopistollista henkilöhistoriaa ja tutkijoiden välistä vuorovaikutusta. Esimerkiksi Sakari Melanderin ja Matti Tolvasen kirjoitukset tässä teoksessa avaavat hyvin myös sitä, miten heidän oikeustieteellinen tutkimustoimintansa on kehittynyt.

Teokseen koottujen kirjoitusten ja arkisten havaintojen sekä teoksen toimitustyön yhteydessä käytyjen keskustelujen perusteella vaikuttaa selvältä, että lakimiesten mittavat ammatilliset kotikirjastot ovat käymässä harvinaisemmiksi. Aiemminhan juristin koti oli tunnistettavissa helposti kirjahyllystä.⁵³ Oikeuskirjallisuuden kokoaminen alkoi usein jo opiskeluaikana ja jatkui työn edellyttämässä laajuudessa sekä intellektuellisten pyrkimysten mukaisesti työuran ajan. Tätä teosta toimitettaessa kävi sen sijaan ilmi, että monet sellaisetkin meritoituneet lakimiehet, joiden olisi voinut olettaa olevan innokkaita bibliofiilejä juridiiikan alalla, ovat luopuneet lähes kokonaan oikeuskirjallisuuden omistamisesta tai eivät ole koskaan hankkineetkaan kirjallisuutta. Muutamat kirjoittajiksi pyydetty eivät tästä syystä katsooneet voivansa osallistua tähän kirjahankkeeseen, vaikka sinänsä ymmärsivätkin aihepiirin merkityksen oikeuskulttuurin kannalta ja suhtautuivat hankkeeseen suopeasti.

Käynnissä olevat muutokset yksityiskirjastoissa kertovat ehkä myös muutoksista lakimiesprofessionissa. Oikeustieteen tutkijat eivät luultavasti kirjoita yhtä paljon kotonaan kuin niinä aikoina, jolloin yliopistolla ei vielä ollut työtiloja muille kuin professoreille. Käytännön juristit sen sijaan työskentelevät kotoaan käsin todennäköisesti vähintään yhtä paljon kuin ennen, mutta internet ja erilaiset juridiiikan verkkokirjahyllyt mahdollistavat työnteon ilman mitään painettuja lähteitä. Lisäksi ammattikunnan erikoistuminen ja eräiltä osin tapahtunut vieraantuminen juridiiikasta ovat johtaneet siihen, että moni käytännön lakimies kykenee työskentelemään ilman mitään oikeuslähteitä. Esimerkiksi sopimustekstien kom-

⁵¹ On terminologinen kysymys, voidaanko yksityisessä omistuksessa ja käytössä olevaa kirjakokoelmaa kutsua kirjastoksi, kuten tässä teoksessa on tehty. Suppeammassa määrittelyssä kirjastolla tarkoitetaan vain julkista, ammattimaisesti hoidettua ja luetteloitua kirjastoa. Nähdäksemme tämän teoksen tekstit osoittavat kuitenkin sen, että vähintäänkin kulttuurihistoriallisessa merkityksessä yksityistenkin kokoelmia voidaan kutsua kirjastoiksi.

⁵² Hyvä esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on Mark DeWolfe Howe, Justice Oliver Wendell Holmes, Volume 2: The Proving Years, 1870–1882. Belknap Press of Harvard University Press 1963. Howe käy tutkimuksessa yksityiskohtaisesti läpi Holmesin 1870-luvulla ja 1880-luvun alussa lukemia kirjoja saadakseen käsityksen siitä, miten Holmesin oikeusteoria muotoutui.

⁵³ Tämäkin ilmiö on kansainvälinen. Esimerkiksi sisällissotaa edeltävän aikakauden Yhdysvalloissa monilla paikkakunnilla laajin kirjakokoelma oli paikallisen juristin henkilökohtainen kirjasto. Ann Fidler, 'A Dry and Revolting Study': The Life and Labours of Antebellum Law Students, s. 72, teoksessa W. Wesley Pue – David Sugarman, Lawyers & Vampires: Cultural Histories of Legal Professions. Hart 2003, s. 65–98.

mentointi sujuu kokeneilta alan lakimiehiltä ilman oikeuskirjallisuutta. Juristien työn nykyään vaatima ajankäyttö yhdistettynä muihin yhteiskunnan ja vapaa-ajan käytön muutoksiin lieenee myös vaikuttanut siihen, että harva juristi pystyy toimimaan työnsä ulkopuolella tehtävissä, jotka edellyttäisivät laajaa lukeneisuutta.⁵⁴

Toisaalta yhä on juristeja, joilla on merkittäviä oikeustieteellisiä kirjakokoelmia. Muutamat heistä pääsevät ääneen tässä teoksessa. Ammatilliset syyt ovat puoltaneet näiden kirjoittajien omien kokoelmien hankkimista. Esimerkiksi tutkijan työssä voi olla välttämätöntäkin ostaa itse kirjoja, joita kirjastoista ei ole saatavilla. Tieteelle omistautuminen voi muutenkin vaatia sitä, että tiedemies on työvälineidensä eli kirjojensa ympäröimänä. Tämän teoksen artikkeleissa tulee esille myös toinen, ei niinkään ammatillis-käytännöllinen, syy kirjaston keräämiselle. Yksityiskirjastolla on omistajalleen usein suuri henkinen merkitys, ja moni yksinkertaisesti pitää kirjoista niin paljon, ettei kirjastolla ole pelkkää pragmaattista välinearvoa omistajalleen. Kirjoihin kiintyminen voi johtua tunnesiteestä kirjoihin esineinä tai halusta palata kirjojen ajatuksiin uudestaan ja uudestaan.⁵⁵ Pauli Rautiainen kuvaa kirjoituksessaan kenties elävimmin ja henkilökohtaisimmin rakkauttaan kirjoihin, antikvariaatteihin ja kirjastoihin. Jaakko Husa puolestaan valottaa hienosti yleisempiä näkökohtia bibliofiliaan ja kirjoihin kohdistuvaan emotionaaliseen siteeseen. Kirjoista esineinä kirjoittaa Tuija Laine.

3.2.2. *Havaintoja oikeuskirjallisuuden omistamisesta 2000-luvulla*

Tämän teoksen artikkeleista saa mielenkiintoisen kuvan siitä, minkälaisia kirjakokoelmia yksittäisillä juristeilla on nykyisin, kun painettu kirja edelleen on hallitseva tapa julkaista oikeuskirjallisuutta.⁵⁶ Yleisempien, koko lakimieskuntaa koskevien päätelmien tekeminen tämän teoksen kirjoitusten perusteella on kuitenkin mahdotonta. On huomattava, että kirjoittajiksi on valikoitunut melko sattumanvarainen joukko juristeja, joista suurin osa on väitelleitä oikeustieteilijöitä. Näiden kirjoittajien suhde oikeuskirjallisuuteen lieenee huomattavasti syvempi ja intohimoisempi kuin lakimiesten keskimäärin.

⁵⁴ Tämä muutos on myös tarkoittanut sitä, että yhä harvempi juristi toimii työnsä ohessa valtiomiesmäisissä tehtävissä, jotka edellyttävät laaja-alaista lukeneisuutta. Kiinnostava poleeminen esitys tästä muutoksesta ja sen negatiivisista vaikutuksista lakimiesprofession on Anthony T. Kronman, *The Lost Lawyer: Failing Ideals of the Legal Profession*. Belknap Press of Harvard University Press 1995. Kotimaisesta henkilöhistoriasta voidaan mainita varsinkin 1800-luvun oikeustieteilijät, joista esimerkiksi Matthias Calonius, Leo Mechelin, Jaakko Forsman, Robert Hermanson ja Johan Philip Palmén olivat myös merkittäviä yhteiskunnallisia vaikuttajia. Ks. näiden toiminnasta esim. Hannu Tapani Klami, *Oikeustaistelijat*. Suomen oikeustiede Venäjän vallan aikana. WSOY 1977, passim.

⁵⁵ Bibliofiliasta ks. Nicolas J. Barker (toim.), *The Pleasures of Bibliophily: Fifty Years of the Book Collector: An Anthology*. Oak Knoll Press 2003. Teos on antologia kirjallisuuteen keskittyvän julkaisun *The Book Collector* (jota voi pitää alan johtavana englanninkielisenä aikakauskirjana) artikkeleista, joista useat keskittyvät bibliofiliaan.

⁵⁶ Kiinnostavan vertailukohdan juristikirjastoille tarjoaa diplomaatti Max Jakobsonin Kansalliskirjastolle lahjoitettu kirjasto. Siitä ks. Seppo Hentilä, *Max Jakobsonin kirjasto – kokoajansa näköinen*. Kansalliskirjasto 2018. Hentilän mukaan Jakobson ei ollut bibliofiili, vaan suhtautui kirjoihin työvälineinä.

Kirjoituksien perusteella voi tehdä tiettyjä havaintoja kirjojen omistamisesta. Yksi kaikille kirjakokoelmien omistajille yhteinen tuska näyttää olevan kotikirjaston viemä tila. Moni haluaisi hankkia ja kykenisi hankkimaan laajemmankin kirjakokoelman, mutta asunnon kirjahyllytila ei riitä. Teokseen kirjoittaneilla säilytystilaongelmien kanssa painineilla bibliofiileilla on luovia ratkaisuja säilytystilaongelmiin. Jokainen on ensinnäkin joutunut hajasijoittamaan kirjansa eri rakennuksiin: monilla on kirjastokäytössä myös työpaikka tai vapaa-ajan asunto. Lisäksi jotkut ovat esimerkiksi hankkineet erityisrakenteisia kirjahyllyjä mahdollistaakseen asuntoonsa mahdollisimman paljon kirjallisuutta.

Teoksen kirjoituksissa ei ole yksityiskohtaisia tietoja kirjastoihin kuuluvien teosten lukumääristä. Kirjoittajien vaatimattomuuden lisäksi tähän lienee se yksinkertainen syy, että harva kirjanomistaja on koskaan vaivautunut luetteloimaan kirjastojaan tai laskemaan kokoelmiaan muuta kuin ehkä hyllymetrien tarkkuudella. Suuntaa antavan verrokkitiedon voinee saada suomalaisten kirjanomistusta koskevista haastattelututkimuksista. Vuonna 1991 korkeakoulutetuista 28 prosentilla oli kotonaan yli 500 kirjaa ja 10 prosentilla yli 1 000 kirjaa.⁵⁷

Mielenkiintoista on myös havaita, että useilla on hyllyissään myös vanhempaa oikeuskirjallisuutta, oman alansa klassikoita. Moni on saanut virikkeitä näistä teoksista tai saattaa edelleen hyödyntää niitä ajattelussaan. Vanhojen kirjojen säilyttämisellä on myös periaatteellista arvoa. Kirjat ovat esineinä lähes ikuisia ja niiden säilyminen takaa omalta osaltaan tiedon säilymisen.⁵⁸ Tieteen ja kulttuurin kannalta olisi vaarallista, ellei jokainen sukupolvi pystyisi hyödyntämään myös aiempien sukupolvien kirjallista tuotantoa. Ihmiskunnan kollektiivisen muistin voidaankin sanoa olevan kirjoissa.

Tekstien perusteella voi tehdä myös mielenkiintoisia havaintoja oikeuskirjallisuuden hankinnasta. Hankintatapoja on varsinaisen ostamisen ohella monia muitakin. Tiedeyhteisössä moni tutkija saa teoksia lahjaksi kirjoittajilta, mikä edistää yhteisön sosiaalisia suhteita. Tämän lahjoitustoiminnan mahdollistaa se, että kirjoittaja yleensä saa joitain kymmeniä kappaleita teostaan kustantajalta ilmaiseksi niin sanottuina vapaakappaleina. Oma lukunsa ovat myös eräänlaiset massalahjoitukset, joissa aktiivisen lakimiestoiminnan lopettava juristi lahjoittaa koko ammatillisen kirjastonsa tai huomattavan osan siitä tyypillisesti nuoremmalle kollegalle. Pauli Rautiainen kertoo tästä oivan esimerkin omassa kirjoituksessaan. Lisäksi moni tutkija on hankkinut tutkimuksensa kannalta kiinnostavia teoksia kirja-arvosteluja laatimalla. Intohimoisimmat oikeuskirjallisuuden harrastajat pyrkivät hyödyntämään kaikki tilaisuudet kirjastonsa kartuttamiseen – esimerkiksi Heikki E. S. Mattila kertoo kirjoituksessaan siitä, miten hän on Kanarian saarilla lomamatkallaan tehnyt hyviä oikeustieteellisiä kirjalöytöjä.

⁵⁷ Ks. Katarina Eskola, Lukijat kirjallisuuden kumppaneina, teoksessa Pertti Lassila (toim.), Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. Suomen kirjallisuushistoria 3. SKS 1999, s. 284.

⁵⁸ Oikeushistoriallisesti kuuluisin esimerkki tiedon säilymisestä on antiikin roomalaisen oikeuden uudelleensyntymä 1000-luvun ensimmäiseltä vuosisadalta alkaen. Ks. Charles M. Radding – Antonio Ciaralli, *The Corpus Iuris Civilis in the Middle Ages: Manuscripts and Transmission from the Sixth Century to the Juristic Revival*. Brill 2007.

Kirjakokoelmiin liittyy myös estetiikkaa. Moni pitää kirjahyllyjen ulkonäöstä ja niiden luomasta tunnelmasta. Harmillista toki on, että kaikki kirjallisuuden kustantajat eivät kiinnitä tänä päivänä riittävästi huomiota kirjojen tyylliseikkoihin. Harmonisen kirjaston luomiseksi on tärkeää, että kirjojen selät muodostavat tyyllisesti yhdenmukaisen rivistön. Yksityiskirjastojen estetiikkaan liittyy kirjojen lisäksi tilan interiööri yleisemminkin. Tämä sinänsä tärkeä näkökulma ei juurikaan tule esille teoksen teksteissä, kuten eivät myöskään kirjastoihin perinteisesti kuuluneet oppineisuutta symboloivat *curiosa*-somisteet – vaikkapa kartat, yliopistoihmiset mitalit, fossiilikokoelmat, muotokuvat ja pöllöihmiset koristeet.⁵⁹ Tällainen kirjastohuoneiden sisustaminen yksityisasunnoissa ei liene muotia.

Oma kysymyksensä, joka todennäköisesti vaivaa jokaista laajan kirjaston kerännyttä juristia vähintään alitajuisesti on se, mikä on kirjaston kohtalo siinä vaiheessa, kun kirjaston kokoaja itse ei enää tarvitse sitä tai kykene säilyttämään sitä. Kirjoihin voi kietoutua suuri osa identiteettiä ja luopuminen kirjastosta on henkisesti vaikeaa. Kun luopumiseen päätyy, käy ilmi, ettei sekään ole helppoa. Antikvariaatit eivät huoli ”vanhentunutta” oikeuskirjallisuutta. Pelastus voi kuitenkin löytyä tutkijayhteisöstä, koska nuoremmat tutkijat ovat yleensä vasta keräämässä itselleen (myöhemmin ehkä ongelmaksi osoittautuvaa) oman alansa kirjastoa. Heikki Halila kuvaa kirjoituksessaan mainiota kirjatoritoimintaa, jossa Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan käytävillä on saatu kirjojen kysyntä ja tarjonta kohtaamaan modernin kiertotalouden hengessä.

3.3. Muut kirjastot

Lakimiesten tiedontarpeiden tyydyttämisessä on toki muillakin kuin yliopistollisilla kirjastoilla merkityksensä. Monet opiskelijat hyödyntävät kaupunginkirjastoja, joissa saattaa olla kurssikirjoja saatavilla. Käytännön lakimiehille puolestaan työpaikkojen oikeudelliset kirjastot ovat tärkeimpiä. Hyviä kirjastoja on esimerkiksi tuomioistuimissa, monissa asianajotoimistoissa ja joidenkin yritysten lakiasianosastoilla. Monissa työpaikoissa erilaiset tilankäytön tehostamishankkeet tai kulusäästöohjelmat ovat kuitenkin voineet olla oikeudellisen kirjaston kannalta kohtalokkaita. Lisäksi on valitettavan yleistä, että tällaisista ammattikirjastoista hävitetään vanhempaa oikeuskirjallisuutta, kun sitä luullaan käyttökelttomaksi.

⁵⁹ Ks. tällaisista niin yksityisiin kuin julkisiin kirjastotiloihin aiemmin kuuluneista esineistä esim. J. C. T. Oates, *An Old Boot at Cambridge*, teoksessa *The Pleasures of Bibliophily. Fifty Years of The Book Collector*. The British Library and Oak Knoll Press 2003, s. 58 ja hyvänä yksittäisesimerkkinä Monrepos-kartanon kirjaston esittely teoksessa Rainer Knapas, *Monrepos*. Atlantis 2003, s. 90–93 ja 101–113. Tunnettu *curiosa*-somiste maailmankirjallisuudessa on päähenkilö Charles Ryderin opiskelija-asunnossa oleva ihmisen pääkallo, johon on kirjailtu teksti *Et in Arcadia ego*, Evelyn Waughin teoksessa *Brideshead Revisited, The Sacred & Profane Memories of Captain Charles Ryder*. The Folio Society 2007, s. 30. Fraasi muistuttaa kuolemasta ja enteilee toisen päähenkilön Sebastian Flyten kohtaloa.

4. Oikeuskirjallisuuden tulevaisuus

Yksioikoinen tulkinta kaikesta muutoksesta olisi sanoa, että painetulla oikeuskirjallisuudella ja tällaisia teoksia sisältävillä kirjastoilla ei ole tulevaisuutta. Lainopillinen oikeuskirjallisuus on ehkä paraatiesimerkki kirjallisuudesta, joka on painetussa muodossa uhatuna. Sähköiset aineistot ovat parhaimmillaan sellaisessa ammattikirjallisuudessa, jossa sisältö vanhenee nopeasti, eikä lukijalla välttämättä ole tarvetta lukea koko kirjaa. Sähköiset julkaisut ovat paperisia parempia myös sanahakutoimintojen takia.

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kirjahyllyssä ovat muun muassa Lakimies-lehden kaikki vuosikerrat tyylikkäästi sidottuina. Oikeustieteellisten aikakauskirjojen sidottuttaminen ja säilyttäminen on yleisesti vähentynyt huomattavasti digitalisaation takia. Kuva: Jani Laukkanen.

Sähköisten juridisten aineistojen kiistattomista eduista huolimatta lakimiehet eivät ole siirtyneet yksinomaan niiden käyttöön. Miksi eivät? Selitykseksi ei riitä se, että kyse on niin uudesta ilmiöstä, että kaikki juristit eivät vielä ole ehtineet havaita sähköisten kirjojen ylivoimaisuutta. Myös kaunokirjallisuutta on ollut tarjolla digitaalisesti jo 20 vuotta, ja silti painettuja kirjoja myydään valtavasti. Kiinnostavaa onkin, että kirjakauppa-alalla on kansainvälisesti arvioitu, että sähköiset kirjat tai äänikirjat eivät enää tule merkittävästi lisää-

mään suhteellista suosiotaan painettujen kirjojen kustannuksella, vaan että näiden suosio olisi jo saavuttanut lakipisteensä.⁶⁰

Uuden tekniikan on usein ennenkin otaksuttu tai pelätty syrjäyttävän perinteiset kulttuurin menetelmät, mutta näin ei olekaan käynyt. Valokuvaus ei lopettanut maalaustaidetta, elokuvat eivät teatteria eikä televisio radiota. Uudet teknologiat ovat kylläkin pakottaneet perinteiset viestintä- ja taidemuodot uudistumaan. Esimerkiksi maalaustaiteessa valokuvauksen yleistymisen jälkeen kehittyivät modernin taiteen monet muodot, kuten impressionismi, ekspressionismi ja täysin abstrakti taide.⁶¹ Elektroniset kirjat saattavat myös merkitä painetulle kirjallisuudelle kehitystä, jota emme vielä osaa kuvitella.

Tämän teoksen kirjoituksissa tulee hyvin esille syitä sille, miksi ainakin osa oikeustieteilijöistä pitää painetuista kirjoista. Monilla on näkömuisti, joka toimii parhaiten kirjojen avulla. Kirjojen selailumahdollisuus on ylivertainen digitaalisiin aineistoihin verrattuna. Paljon on myös niitä, jotka syystä tai toisesta ovat vain niin kiintyneitä paperisiin kirjoihin, että ovat valmiit sietämään kaiken sen ajoittaisen tuskan, jota bibliofililit kokevat kirjojen säilyttämisen ongelmien kanssa.

Jos kirjojen ostajat silti harvenevat ja digitaaliset aineistot valtaavat alaa, voi hyvin käydä niin, että painettujen kirjojen hinnat nousevat painoksien pienentyessä. Tällöin painetusta kirjasta saattaa tulla samantyyppinen luksusesine, mitä se oli esimerkiksi 1700-luvulla. Tämän kirjan tekstit osoittavat, että tuollaisellekin luksukselle on vielä kysyntää.

⁶⁰ Yksi osoitus tästä on, että kansainväliset pääomasijoittajat ovat hiljattain ostaneet fyysisissä myymälöissä toimivia kirjakauppaketjuja (esim. yhdysvaltalainen Barnes & Noble), vaikka tällaista kirjakauppaa pitkään pidettiin väistyvänä kirjamyynnin muotona. Ks. Financial Times 12.6.2019.

⁶¹ Ks. ilmiöistä laajemmin esim. Veijo Hietala, Kirjallisuus sähköisten medioiden paineessa, teoksessa Pertti Lasila (toim.), Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. Suomen kirjallisuushistoria 3. SKS 1999, s. 292–298.